

*Людмила Дзиціна,
здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 053 Психологія,
факультет іноземної філології та соціальних комунікацій,
Сумський державний університет*

*Науковий керівник: Аліна Чернякова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології,
політології та соціокультурних технологій
Сумський державний університет*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальні мережі є одними з найбільш широко використовуваних веб-платформ серед підлітків і використовуються для спілкування, отримання інформації та розваг. Актуальність даної теми визначається великим впливом соціальних мереж на психіку підлітків в епоху постправди, який може бути як позитивним, так і негативним. Як зазначають сучасні психологи, соціальні мережі можуть стимулювати розвиток соціальних навичок, сприяти самовираженню та розширенню кругозору, кращому аналізу доступної інформації та здатності критично мислити. Однак, вони також стають джерелом поширення дезінформації, використання мови ворожнечі, ізоляції користувачів, що призводить до погіршення емоційного стану підлітків, заниження їхньої самооцінки, підвищення рівня тривожності тощо. В наш час розвиток критичного мислення в молоді стає не просто важливим питанням, яке слід підіймати та досліджувати, а життєво необхідним.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз українських та зарубіжних джерел надав підстав виокремити декілька сформованих понять критичного мислення. Хоча й спостерігається відмінність у тлумаченні цього поняття, думки вчених та дослідників, які опрацьовували це питання, збігаються в певних міждисциплінарних аспектах. У контексті психології Н. Козаченко зазначає, що критичне мислення – це «мислення про мислення» [1]. Воно виступає своєрідним механізмом контролю мислення і має на меті поліпшити його. Найважчим завданням критичного мислення є поєднання гнучкості, поміркованості та впевненості, і як наслідок, наполегливості та послідовності у проведенні своєї точки зору [1]. Згідно з визначенням С. Штайнерта, Л. Марін та С. Розер, критичне мислення являє собою намагання узгодити свої переконання з наявними доказами на основі обґрунтованих когнітивних стандартів (таких як чуйність

до причин, доказові судження, використання лише точної інформації) [5]. На відміну від поглядів Н. Козаченко, зарубіжні вчені вважають, що мета критичного мислення як соціальної практики полягає в тому, щоб уникнути того, щоб колективне прийняття рішень спиралося на пропаганду чи ідеологію [5]. Рівень розвитку критичного мислення залежить від сприятливого середовища, яке його підтримує та поліпшує, а також вимагає відкритості та готовності переглянути протиріччя [5].

Аналіз зазначених вище праць дає підстави стверджувати, що часте та довготривале перебування в соціальних мережах тісно пов'язане з розвитком критичного мислення у підлітків. Соціальні мережі виступають багатофункціональними та легкодоступними платформами для пошуку інформації, перегляду різноманітного контенту, перевірки фактів та новин. Крім того, соціальні мережі в період пандемії та війни користуються в якості платформи для навчання, де діти можуть зв'язуватися з вчителями та однокласниками, спілкуватися і покращувати свої знання. Проте, витік контенту, який може виходити за вікові рамки, спричиняє неабиякі наслідки на психіку підлітків. Конфлікти, суперечки та дискусії, постійне порівняння з іншими та бажання отримати визнання – все це змушує підлітків аналізувати, що дійсно стосується їхньої особистості, а що ні, що також потребує наявності в дітей навички критично мислити. Великою проблемою стає залежність від соціальних мереж. У своїй праці Гектор Галіндо-Домінгес, Марія Хосе Безанілья та Лусія Кампо висвітлили, що багато авторів виявили негативну кореляцію між залежністю від соціальних медіа та розвитком навичок критичного мислення, а результати досліджень свідчать про те, що надмірна прихильність до соціальних медіа може перешкоджати розвитку навичок критичного мислення у студентів університетів [4]. С. Штайнерт, Л. Марін та С. Розер вважають, що соціальні мережі є особливим середовищем, яке в принципі може підтримувати, але насправді в багатьох випадках перешкоджати розвитку критичного мислення [5]. На думку дослідників, позитивні емоції, викликані в соціальних мережах, такі як радість чи щастя, навпаки, розширюють сферу уваги та можуть підтримувати збагачення мислення та дій [5]. Таким чином, випадки в соціальних мережах, які переважно характеризуються негативними емоціями щодо інших, можуть погано впливати на критичне мислення, ніж випадки, де переважають позитивні емоції. Це вказує на взаємозв'язок емоційного інтелекту з рівнем розвитку скептичного мислення у підлітків.

Наразі в соціальних мережах існує тенденція популяризації та широкого поширення інформації та контенту, який створений штучним інтелектом. Ця практика дійсно вимагає від користувачів веб-платформ здатності критично мислити, щоб ефективно інтерпретувати та використовувати величезні обсяги інформації, що генерується та обробляється за допомогою ШІ. Оскільки великий відсоток відвідувачів Інтернет-сегментів становлять саме підлітки, слід виокремити вплив користування ШІ в соціальних мережах на розвиток критичного мислення підлітків. Серед вчителів та

батьків існує переконання, що системи, які мають в основі свого створення ШІ, можуть зменшити потребу в розвитку в підлітків критичного мислення, креативності і командної роботи. Згідно з результатами дослідження С. Толочко, Н. Бордюг та А. Годунової підлітки, як особливо вразлива до маніпуляцій категорія, мають бути проінформовані про можливості й ризики, пов'язані із ШІ [3]. Їхнє розуміння маніпулювання медіа важливе для підтримання демократії, довіри, безпеки й особистого простору. Але треба зазначити, що введення ШІ як додаткової складової в соціальних мережах має не тільки негативний вплив на розвиток психіки підлітків. Вчені зазначають, що усвідомлення підривання довіри до медіа-контенту, який може бути відредагований або створений за допомогою ШІ, допоможе підліткам критично оцінювати інформацію, з якою вони стикаються в інтернеті [3].

Повертаючись до позитивних рис використання підлітками соціальних мереж, необхідно відмітити, що використання соціальних медіа може сприяти розвитку навичок критичного мислення у молоді в таких аспектах: завдяки діяльності, що передбачає аналіз та оцінку проблем, формування думок, взаємодію з цифровим контентом, студенти можуть вдосконалити власне критичне мислення та навчитись вільно його використовувати [4]. Якщо соціальні медіа використовуються для сприяння інтерактивності та спільного навчання, для покращення комунікації, співпраці, читання й обміну інформацією, розробки освітніх проєктів, а також розвитку цифрової компетентності, то їх застосування може бути позитивним для розвитку критичного мислення [4].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Отже, у ході наукової розвідки ми дійшли висновків, що соціальні мережі мають в собі декілька варіацій впливу на критичне мислення: з одного боку, вони створюють сприятливі умови для потрапляння у так звану «соціальну бульбашку», в якій підлітки ризикують стикнутися з неприємним досвідом, який впливає на їх психологічний стан і заважає розкривати своє справжнє «я», погіршує уміння та навички, які є необхідними для соціального життя в майбутньому, а з іншого веб-платформи можуть стати джерелом для самовдосконалення, місцем, де необхідно застосовувати критичне мислення і скептицизм, як було зазначено вище. Але, щоб позитивний досвід від використання соціальними мережами був вагомим, необхідна спільна праця батьків, соціальних педагогів та психологів, які б забезпечили в повній мірі безпечне середовище для розвитку як критичного мислення, так й інших якостей, зокрема навички самоконтролю, соціальної компетентності, співпраці, толерантності у процесі взаємодії з різними людьми. Перспективним напрямом подальших розвідок стане вивчення кращих практик співпраці освітян, підлітків і батьків у напрямі медіаграмотності.

Список використаних джерел:

1. Козаченко Н. Критичне мислення: граничні підходи та оптимальні шляхи. Актуальні проблеми духовності. 2017. № 18. С. 165–178. URL: <https://doi.org/10.31812/apd.v18i1.24> (дата звернення 29.10.25).

2. Нечиталюк М.О. Соціально-психологічні чинники впливу соціальних мереж на психіку підлітків / М.О. Нечиталюк; наук. кер. Л.П. Клевака // Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 15 листоп. 2024 р. Переяслав, 2024. Вип. 102. С. 143-146.

3. Толочко, С.В., Бордюг, Н.С. та Годунова, А.В. Розвиток критичного мислення молоді в епоху розвитку технологій зі штучним інтелектом. Baltija Publishing, с. Riga, Latvia, стор. 462-490. ISBN 978-9934-26-405-4

4. Galindo-Domínguez, H., Bezanilla, M.J. & Campo, L. Relationship between social media use and critical thinking in university students. Educ Inf Technol 30, 6641–6665 (2025). URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-024-12953-z> (дата звернення 29.10.25).

5. Steinert S., Marin L., Roeser S. Feeling and thinking on social media: emotions, affective scaffolding, and critical thinking. Inquiry. 2022. P. 1–28. URL: <https://doi.org/10.1080/0020174x.2022.2126148> (дата звернення 29.10.25).

Оксана Жизномірська,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології та
інклюзивної освіти Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної педагогічної освіти
Марія Корман,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології та
інклюзивної освіти Тернопільський обласний
комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА – ЗАПОРУКА УСПІХУ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

У сучасних реаліях війни кожен з нас відчуває тривогу, неспокій, розчарування, байдужість, що визначає наше «Я» у різних соціальних взаємодіях та спільнотах. Наша свідомість спрямована на цілісне сприйняття світу, людини, природи, однак війна внесла свої корективи і порушила гармонію життя особистості. Водночас молода людина намагається віднайти психологічне благополуччя, щоб бути задоволеною у праці, щасливою у спілкуванні з однолітками, бачити перспективи свого розвитку. Безпечне освітнє середовище є важливим фактором для успішної самореалізації та персоналізації особистості. Унаслідок глобальних протиріч між проголошеними цінностями гуманізму в суспільстві й реальною жорстокою конкуренцією і культом сили, серед молоді зростає рівень тривожних станів. Так, учні можуть сприймати навколишній світ небезпечним, а себе – нездатними протистояти цій небезпеці. Окрім